

Mogelijkheden Lanen op Landgoed Oosterbeek te Wassenaar

Eigenaar: gemeente Den Haag

Advies geschreven: Bureau Renske Schulting (bosbeheerbureau)

Januari 2014

Inleiding / achtergrond

Eigenaar Den Haag is (was) voornemens eikenlanen (Zomereik, Quercus Robur) op het landgoed Oosterbeek van 130 jaar oud te vervangen door nieuwe eikenlanen, volgens het oorspronkelijke ontwerp van Zocher (sr). Daartoe heeft Den Haag een voorlichtingsdag georganiseerd voor geïnteresseerden, kapaanvraag ingediend bij de gemeente Wassenaar (die ondertussen grotendeels niet gehonoreerd is) en is in december 2013 begonnen met het vervangen van de beschoeiing en daarbij ook het verwijderen van grote bomen (zoals gewone els) inclusief wortels langs de waterkant. Eerder in 2013 was een VTA (Visual Tree Assessment) inspectie door Cobra uitgevoerd. De 112 eiken die in de lanen staan bevatten volgens het rapport: veel doodhout (dode takken). De conditie van 12 eiken wordt beoordeeld als "Dood, Zeer slecht of Sterk verminderd"; van 82 eiken als "Verminderd" en van 18 eiken wordt de conditie beoordeeld als "Normaal".

Eigenschappen van de eik

Eiken kunnen erg oud worden, maar hebben daarvoor veel licht in de boomkroon nodig. De matige conditie van de eiken op Landgoed Oosterbeek wordt grotendeels veroorzaakt door lichtgebrek. Konden de eikenbomen vroeger in veel meer ruimte en licht opgroeien, nu groeien er bijvoorbeeld beuken in de laan die deels even groot of groter zijn dan de eiken en ook naast de laan staan grote bomen die te veel licht wegnemen voor de licht behoeftige eik. Dit probleem is ontstaan omdat de eik enkele tientallen jaren niet regelmatig is vrijgezet (door licht concurrerende bomen te vellen). Bij te weinig beschikbaar licht, sterven takken af. Dat is een heel normaal verschijnsel en zolang er niet meer licht beschikbaar komt gaat dit aftakelingsproces (langzaam) door. Dat er zoveel bomen met "Verminderde conditie" op dit landgoed zijn, komt dus zeer waarschijnlijk door dit achterstallig beheer.

Als in de toekomst wel meer licht wordt gegeven door het weghalen van lichtconcurrerende bomen in de omgeving van de eiken is nog niet met zekerheid te zeggen of en in hoeverre de 130 jarige eiken met hun kroonontwikkeling nog op dit licht zullen / kunnen reageren. Het is zeer aannemelijk dat de conditie van de "Normale" bomen door meer licht te krijgen de conditie zal verbeteren en het nog lang kunnen volhouden. Extra aandacht moet gegeven worden aan de bomen met "Verminderde" conditie: onzeker is of deze bomen nog op extra licht reageren.

Niet alleen bij oude eiken maar ook bij jonge eiken (zoals bij het verjongen van een eikenlaan), is

voldoende ruimte / licht essentieel In de laan (dus de ruimte tussen twee “buurlaanbomen”) en tussen de twee rijen lanen aan weerszijde van het pad is zelfs weinig ruimte en deze ruimte zal steeds verder afnemen door de groei van de laanbomen. Hierdoor moet aan weerszijden de laan extra veel ruimte zijn of steeds gemaakt worden om toch voldoende ruimte en licht te kunnen waarborgen. Dit bijvoorbeeld in tegenstelling tot de schaduwboomsoorten als beuk of esdoorn die het met veel minder licht beter redden.

Interviews met beheerders en eigenaren betreffende het verjongen van eikenlanen.

Het verjongen of aanleggen van een eikenlaan in een bestaand bos, is moeilijk en ingrijpend. Voor dit rapport zijn ongeveer 15 bos- en parkbeheerders/eigenaren met lanen gevraagd hoe zij hun eikenlanen verjongen. De antwoorden zijn samen te vatten in 4 categorieën:

- 1) *“Ik verjong een bestaande laan liever niet met eik, dat vraagt zoveel licht dat je eerst een hele brede strook in je bos moet vellen: er ontstaat dan een soort snelweg in je bos. Ik verjong veel liever met bijvoorbeeld beuk, veel minder ingrijpend.”*
- 2) *“Lastig. Bij het verjongen van een eikenlaan in een bos met vooral lichtboomsoorten zoals eik, grove den, berk, vel ik aan weerskanten van de nieuwe laan minimaal 10 meter alle bomen. Eerder deed ik maar 5 meter maar dat is echt veel te weinig. Staan er vooral schaduwgevende boomsoorten zoals beuk, esdoorn en douglas dan is 10 meter ook te weinig. Daarna ga ik iedere 4 a 5 jaar opnieuw kijken en verbreed ik de ruimte. Maar dan moet je dat als beheerder wel doen!”*
- 3) *“Aan beide kanten van de laan vel ik een strook ter breedte van de hoogte van de omliggende bomen. Het ligt wel een beetje aan de situering van de laan. Tja, en dat is dan al snel $2 \times 25m = 50$ meter breedte. Wel zeer ingrijpend maar anders blijf je priegelen. We hebben nu bijvoorbeeld een laan van 30 jarig eik, en 20 meter daarnaast staan beuken van ongeveer 25 m hoogte. De eiken hebben daar toch last van -gaan schever groeien- dus die ruimte moet eigenlijk nog groter! Daartussen planten we bijvoorbeeld bomen die lager blijven of die afgezet (hakhout) kunnen worden. Nadeel is wel dat je veel ruimte krijgt, veel dikke takken die je weer moet snoeien en veel kans op ongewenste ondergroei.”*
- 4) *“Wij verjongen bij voorkeur geen lanen. We koesteren (dus beheren!) de oude bomen die we hebben. Het laanbeeld is wel belangrijk maar daarin mogen best maximaal 50% van de bomen uitgevallen zijn. Voor het laanbeeld is het wel fijn als de uitval regelmatig is. Het een en ander hangt ook af van de functie van de laan: Wat is de bedoeling met de laan en wat moeten de gebruikers zien? Als dit een rechte, statige oprijlaan is, dan is het anders als een kronkelige laan. Altijd moet je eiken veel ruimte geven en dus goed (=regelmatig ingrijpen) beheren. Oude (eiken)bomen hebben eenvoudig gezegd naast veel ruimtelijk effect ook meer natuurwaarden. Bij een nieuwe laan moet je daar weer lang op wachten, geeft een enorme ingreep in je bos en het kost veel meer. Zonde! En niemand vindt het mooi.”*

Kortom: het verjongen van een eikenlaan is niet makkelijk!

Huidige mogelijkheden

Verjongen met eiken a la ontwerp Zocher

- a) Voorstel gemeente Den Haag: eikenlanen kappen en opnieuw inplanten met eik (inlandse/zomereik). Voordeel: Verder gaan met het oorspronkelijke plan van Zocher (eikenlaan). Nadeel: In de aanlegtijd van dit soort parken werden de eiken in een open(er) gebied aangeplant. Tussen de lanen werden vaak struiken, laagblijvende bomen geplant of het tussenliggende stuk werd als hakhout beheerd (ook laagblijvend dus). De laan kreeg licht, hetgeen essentieel is voor de eik. Nu is de situatie veranderd en het is de vraag wat het plan van

Zocher is/was nadat het originele ontwerp niet meer (voldoende) zou functioneren: door ouderdom, onvoldoende beheer, e.d.. ? In en buiten de eikenlanen zijn nu volwassen bomen zoals de beuk en esdoorn doorgegroei (doordat deze bomen niet weggehaald zijn). Deze (schaduw)boomsoorten zijn vaak al groter (hoger) geworden dan de eiken en geven veel schaduw. Het voorstel van de eigenaar om een oude eikenlaan te vervangen door een nieuwe eikenlaan zonder verder veel te kappen in het naastliggende bos is daarom geen goede optie. Indien Den Haag toch eikenlanen wil vellen en aanplanten, zal aan beide kanten van de laan tussen de 20 en 25 meter bos gekapt moeten worden, bij het huidig beheer.

(In een interview zei een beheerder: "In een oude lanen-regeling van de Provincie Gelderland dienden we aan beide kanten 20 meter te vellen."). Bij deze aanpak zullen er veel bomen gekapt moeten worden. Te veel waarschijnlijk voor vele bezoekers in een klein park als Oosterbeek. Tip: teken de te vellen strook uit op de kaart en dan wordt duidelijk hoeveel oppervlakte er in het park geveld moet worden om de nieuwe lanen levensvatbaarheid te geven. En rijst de vraag: "Is dit gewenst?"

Als gekozen wordt voor deze optie is ook een budget en een plan nodig voor de verjonging van het bos / het continue beheer naast, tussen en in de lanen en voor de communicatie met het publiek.

Advies: Vernieuwen van de eikenlanen zonder echt voldoende ruimte te geven aan weerszijde van de nieuwe laan, zal niet het gewenste resultaat opleveren. Het eerst kappen van een brede strook en vervolgens inplanten, is een hele zware ingreep, in dit park met zijn vele lanen. Het publiek zal dit niet waarderen.

- b) Wees zuinig op wat er aan oude bomen is! Bezie het VTA rapport en beoordeel waar / in welke laan of laandeel de minst en meest vitale bomen staan. M.a.w. welke laan zou eigenlijk (het eerst) verjongd moeten worden door de onvoldoende aanwezige vitaliteit en welk laandeel kan nog "geholpen" worden. Het slechtste deel lijkt te zijn bij de twee korte eikenlanen aan de ZWkant. Daar moet ter plekke worden gekeken of en waar lichtconcurrerende bomen weggehaald kunnen worden. Hierbij moet gedacht worden aan een te kappen strook, aan beide kanten van de laan, van minimaal 10 a 15 m.. Aan de zuidkant dient de strook breder te zijn dan aan de noordkant, bij schaduwgevende boomsoorten dient de te vellen strook ook breder te zijn. De stroken dienen regelmatig te worden bekeken, ook moet er een gereserveerd budget worden vastgelegd in de begroting want eens in de 4 a 5 jaar dient de strook waarschijnlijk verbreedt te worden. Immers de bomen naast de lanen zullen ook het extra licht gebruiken en doorgroeien in de richting van de laan waardoor deze weer minder licht krijgt. Het vellen van de bomen kan steeds voor onrust zorgen bij het publiek.

Advies: Gezien het achterstallig beheer tot nog toe (schatting is dat er 20 a 40 jaar geen bosbeheeringrepen zoals vellen van grote bomen zijn uitgevoerd), is gefaseerd uitvoeren en het in de gaten houden van voldoende onderhoud (velen) waarschijnlijk geen haalbaar voorstel. Tenzij zeer goede afspraken gemaakt kunnen worden.

Behoud laan en eventueel verjongen met een nieuwe stijl

Onderzoek wat Zocher's idee was met het beheer van toen en na 100 / 150 jaar na aanleg?

Bijvoorbeeld: Wat was de bedoeling met die lanen? zichtassen, romantische paadjes? e.d.? En gaat het nu over het behoud van oude karakteristieke bomen of moet het terug naar het originele ontwerp? En

wat betekent dat voor dit park? Veel kappen? Of behouden wat er is?

Voorstel: concentreer op het behoud en onderhoud van de nog vitale bomen!

- c) Onderhoud de eikenbomen die nog redelijk tot vitaal zijn (wel de dode takken –graag op stomperuit halen) en geef de kronen meer ruimte, d.m.v. andere boomsoorten te vellen die de eiken laanbomen in de weg staan, zoals de grote beuken, esdoorns. Vel of ont DOE de dode eiken van alle takken. Accepteer dat de laan niet meer compleet is, en blijf iedere beheerronde (iedere 4 a 5 jaar) alert op dode takken (en die eruit halen!) en lichtconcurrentie van andere bomen buiten de laan, en overweeg die bomen te vellen. Zo behoud je het oude effect van de lanen, waar je anders bij verjonging nog lang op zou moeten wachten.

Advies: Onderzoek wat Zocher na aanleg / na 100 jaar voor advies geeft voor het beheer.

Verjongen met behoud van de oude eiken en eventueel tussenplanten van een andere (schaduwverdragende) boomsoort. Het behouden van het laangevoel vindt de eigenaar erg belangrijk. Deels is het tussenplanten ook her en der al geprobeerd om ontbrekende delen in de lanen in te boeten (te vervangen) met jonge eiken.

- d) Kijk in het park en de omgeving welke boomsoorten op deze grond voldoende goed groeien en welke wenselijk zijn. Bijvoorbeeld beuk doet het hier goed, het is een inlandse boomsoort (dat vinden natuurliefhebbers vaak belangrijk) en kan redelijk makkelijk in het huidige dichtere bos toch een mooie laan vormen.
Nadeel van beuk is dat dode takken eerder vallen dan bijvoorbeeld dode eikentakken. En uiteindelijk beconcurrert de beuk de eik weer. Andere soorten zijn bijvoorbeeld haagbeuk, iep en esdoorn (maar niet zo gewenst i.v.m. snelle en vaak ongewenste verspreiding).
Frequent controle en onderhoud is zeer essentieel. Natuurlijk zullen de beuken uiteindelijk de eiken qua licht in de weg zitten en overgroeien. Het is dus uitstel van een beslissing.

Advies: Behoud de goede bomen (de min of meer vitale eiken) en beoordeel met een boomdeskundige de andere bomen.

Kies een andere boomsoort voor de te verjongen delen van de laan.

- e) Behoud wel de lanenstructuur maar verjong met schaduwverdragende boomsoorten. Hiervoor hoeft veel minder geveld te worden aan weerskanten van de laan. Een veel minder grote ingreep voor het slagen van de laan.
Een bijkomend effect is dat een volwassen beukenlaan aan weerszijde van een pad uiteindelijk breed wordt (denk aan 20 tot 30) en dat er onder weinig meer kan groeien.

Advies: Overweeg de ontwerpen van Zocher in deze tijd, dus ver na zijn ontwerpen. Wat zijn nu de ideeën?

Uiteindelijk advies:

- 1) Als er vastgehouden moet worden aan Zocher:
 - a) Gebruik het VTA rapport als basis, maak een kaart waarop direct te zien is waar de minst en meest vitale laanbomen staan. Zijn de bomen niet vitaal, overweeg deze dan te vellen. Geef

aan welke bomen er geveld zullen worden, wees als eigenaar duidelijk naar de gebruikers van het park (daar moet ook een budget voor zijn).

- b) Kijk vervolgens of en waar de ruimte voor voldoende licht aan beide kanten van de laan kan worden verkregen. Realiseer dan dat het uitstellen van moeilijke delen in de toekomst steeds moeilijker zal worden (totdat bomen dood gaan of er ongelukken gebeuren).
- c) Als er te weinig ruimte is, en het lanenpatroon voor de eigenaar wel essentieel is, overweeg dan voor gaten in de laan of voor inboeten een schaduwverdragende boomsoort als laanboom. Is er genoeg ruimte dan KAN gekozen worden voor eik. Overweeg een combinatie van het behoud van oude bomen (en geef die ruimte) en jonge (schaduwverdragende) bomen, of voor geen volledige laan. Zocher heeft veel betekend voor de landschapstijl, maar startte met een heel andere situatie. Probeer daar niet koste wat het kost aan vast te houden.

- 2) Toch. Onderzoek nieuwe ontwerpen. Behoud het goede maar kijk wel wat nu mogelijk is. Alles in beschouwing nemend is het advies om een landschapsarchitect met ervaring met het restaureren van historische parken samen met een bosbeheerder + evt. ecoloog een advies uit te laten brengen: in een "Masterplan" waarin oorspronkelijke ontwerpen geactualiseerd worden in een harmonieus plan en gekoppeld aan concrete werkplannen en budget. Het zou zonde zijn om zoveel geld te investeren in een plan dat niet het beste uit dit park kan halen.**

Extra tips:

- Ga op excursie bij parken die al in dit proces zitten.
- Kijk of er met het hout dat gekapt wordt iets duurzaam gedaan kan worden. Er zijn mooie eiken stammen die nu in willekeurige delen worden gezaagd. Wat is het doel hiervan?
- Reserveer geld voor omgang met het publiek, uitleg, wellicht terugschroeven van de plannen e.d. Het is onwaarschijnlijk dat bij het opruimen van lanen en de delen naast de lanen geen protesten zullen komen. Een goed en doordacht plan met echte inspraak –van te voren- zou een boel geld en gedoe kunnen schelen.
- Reserveer ook geld voor het beheer nadat een laan is vervangen. Kom iedere 4 á 5 jaar terug en bekijk opnieuw of de bomen voldoende licht hebben en vel de lichtconcurrent.
- Overweeg voor een volgend park het gebruik van inlandse beschoeiing. Om dezelfde levensduur te krijgen als bij tropisch hout kan gekozen worden voor Nederlands gegroeid hout (bijvoorbeeld Douglas of lariks) beneden de waterspiegel en het bovenste deel voor een tropische soort.

Wat lastig blijft:

- De ondergroei van prachtframboos en andere (ongewenste soorten; brandnetel en braam) zullen door toename van het licht zich (waarschijnlijk) gaan uitbreiden. De soort verspreidt zich voornamelijk via wortels (verspreiding gaat niet snel maar is de soort er eenmaal dan is bestrijding lastig), komt uit Noord Amerika en is daar een lichtbehoefte zachtfruitsoort. Vermoedelijk is de soort ook in Nederland lichtbehoefte. Door aanplant van schaduwgevende bomen, bijvoorbeeld beuk (groot plantsoen) kan getracht worden de soort uiteindelijk terug te dringen / in bedwang te houden. Advies: als de soort ongewenst is 1) bestrijd deze eerst op

plekken waar die weinig voorkomt! en houdt dit bij. 2) accepteer daar waar de soort massaal voorkomt.

- Volgens de eigenaar zijn de paden bij nat weer slecht begaanbaar en daarom zal bij de meeste paden een nieuwe toplaag worden aangebracht.

1) Als gekozen wordt voor de optie om de oude eiken zoveel mogelijk te behouden, zullen deze bomen niet positief reageren op gerommel in de bodem en het rijden van machines over de wortels. Relatief veel wortels zullen worden beschadigd / afbreken omdat door de hoge grondwaterstand de doorwortelbare laag al erg dun is (zie bijvoorbeeld de platte / ondiepe wortelkruit van de omgevallen esdoorn). De bomen hebben weinig wortelruimte. Schade aan wortelgestel en dus aan de vitaliteit van de bomen is vaak niet direct zichtbaar (immers het probleem bevindt zich buiten gezichtsveld: onder de grond) maar wel na een paar jaar wanneer de reden van verminderde vitaliteit nog moeilijk te achterhalen is.

2) Als gekozen wordt voor aanplant van een nieuwe laan, dient eerst de toplaag te worden vervangen en daarna het inplanten van de bomen om wortelschade zoveel mogelijk te voorkomen.

In beide opties moet gezocht worden naar een methode van aanleg en materiaal van de nieuwe toplaag om beschreven problemen zoveel mogelijk te voorkomen.